

SZEMLE

Az EME honismereti-helytörténeti pályázatáról

1. 1991-ben újraindult folyóiratunk első számában jelent meg az Egyesület pályázati felhívása. Eszerint a pályázaton bárki részt vehet; a benyújtott tanulmány terjedelme sem korlátozott. A témakör azonban már körülhatárolt, és a vetélkedésre serkentő szerkesztők a sorompóba lépő tollforgatótól új, eredeti ismeretanyagot várnak, önállóságot és módszeres, szakszerű elemzést követelnek. „Az Erdélyi Múzeum-Egyesület pályázatot hirdet — olvashatjuk a felhívásban — honismereti-helytörténeti tanulmányokra, amelyek erdélyi falvak, városok, vidékek, intézmények (falusi és városi) iskolák, társadalmi szervezetek, egyházak, műemlékek, művészeti és történeti emlékek (műtárgyak, várak) múltját tárgyalják, valamint néprajzi, népművészeti, népköltészeti, népzenei, magyar tájnyelvi témát dolgozzanak fel, a szakszerűség igényével, eredeti kutatások és új források alapján, vagy ilyen tárgyú ismeretlen anyagot (például egy falu földrajzi neveit) gyűjtenek össze és rendszereznek.”

A pályázat érdeklődést keltett, és sikerrel zárult. Az 1992. december 31-i határidő lejártáig 77 pályamunkát küldtek be az Egyesület címére. Ezek a honismereti vonatkozású tudománysszakok, ágazatok szerint így oszlanak meg:

Kézirat		%
Történelem	53	68,83
Néprajz	15	19,48
Nyelvészet	9	11,69
	77	100,00

A szokásos mindennapi tudományágazat-megnevezés szerinti csoportosítás csak egy-két tanulmány besorolását, hovatarozandóságát teszi kétségesse, azt azonban nem takarja el, hogy mind a honismeret szolgálatában állanak. A legnagyobb: a fejlődés-menet, a történeti életút iránti érdeklődés, közel 70%; és ebből a körből is hagyományos formaként (ugyancsak 70% körül) listavezető a „helytörténeti” tanulmány. A néprajz részesedése közel 20%, a nyelvészeté majdnem 12%.

A 77-ből 46 dolgozatot minősített sikeresnek a bírálóbizottság, ennyit díjazott vagy részesített dicséretben. Ezek területét, a „régiokat” nyomon, megállapíthatjuk (együtt leltározva fel a történeti, néprajzi, nyelvészeti munkákat) a méretek és településtípusok szerinti megoszlást:

		%
Nagy tájegység	6	13,04
Kis tájegység	6	13,04
Város	11	23,92
Falu	23	50,00
Összesen	46	100,00

Nagy térségre, tájegységre (a mi helyzetünkben szükségszerűen egész Erdélyre) kiterjedő vizsgáldást három kutató vállalt magára. A hajdani igazgatási, jogközösségi és földrajzi egységterületet, a Székelyföldet szintén három dolgozatban elemezték.

Kistájegység-téma szintén hat számolható össze. Ezek a földrajzi, települési, történeti környezet, etnokulturális csoportot egybefogó kistérségiok mind a Székelyföld alkotóelemei, rész-egészei (Gyergyó, Gyimes, Kászon, Nyikómente, Háromszék).

A következő társadalmi alakulat-típus a területi nagyságrend rangosítása szerint is a város. Meglepő (hozzáfűzhetnők: jóleső meglepetést okozott) az, hogy a dolgozatoknak szinte egynegyede városhoz vezet. Mindenik írás történelmi tárgyú. A lényeges az, hogy 11 pályamű (Marosvásárhely 3, Kolozsvár 2, Zilah 2, Torda, Nagykároly, Szászrégen, Máramarossziget 1—1) dolgoz fel urbánus vonatkozásokat, és az egyik első helyre érdemesnek ítélt munka is város-történeti tematikájú.

A falu, a honismereti kutatás tradicionális alaptémája, szülőföld-kerete, az igazgatási mikro-alakulat, a község talált a legtöbb monográfusra. A dolgozatok fele faluhoz kapcsolódó, ami — mindent tekintetbe véve — valójában helyénvaló és érthető. Sőt azt is számításba véve, hogy a néprajzi, nyelvészeti vizsgáldások, jelesen a helynévkutatások vagy például egy-két iskolatörténet a faluközösség egészének csak egy-egy sajátos vetületét helyezik görcső alá, nem is oly nagy a falumonográfiák túlsúlya. Területi elhelyezkedésüket tekintve legtöbb (14 dolgozat) a Székelyföldre kalauzol el (Háromszék 5, Marosszék 4, Csík-Gyergyó-Kászonszék 3, Udvarhelyszék 2). A más tájegységbeliek száma 9 (Kolozs 3, Alsó-Fehér 3, Szilágy 1, Temes 1, Arad megye 1). A falumonográfiák sűrűbben teremnek nagyobb számú magyarság által lakott erdélyi tájakon, így a hajdani székely székekben is. (Feladataink egyik legszámottevőbbike éppen a déli, nyugati tájaknak, általában pedig a szórvány-magyarságot éltető települések vizsgáldatának szorgalmazása, a bánsági, partiumi, történeti erdélyinél tágabb, napjainkbeli egységkörzetben.)

A pályázaton részt vevő szerzők munkahelyét, otthonát is tudjuk. Listájuk azt tükrözi, amit feltételezhettünk: a város dominációját. A nagyobb települések, lakosság-sűrűsödési pontok jelentős hányadában tisztelik a szellemi munka hagyományait, vannak nevelési és kulturális intézmények, s vannak könyvtárak, levéltárak.

Azon, hogy 10 pályázóval Kolozsvár a listavezető, nem csodálkozhatunk. A Marosvásárhelyről érkezett 9 dolgozat kellemes meglepetést okozott. A harmadik helyezett azután lehetne a „kisebb székely város”: Csíkszereda 5, Sepsiszentgyörgy 4, Székely-

udvarhely 2, Gyergyószentmiklós 1, Kézdivásárhely 1 közös dolgozattal. A munkahelyi sorrendben ezután következne csak 1—1 dolgozattal további 9 város: Temesvár, Brassó, Segesvár, Nagybánya, Szilágy-somlyó, Nagykároly, Zilah és két főváros: Bukarest és Budapest.

A faluhelyen élő és ott sok nehézséggel küszködve tudományos munkát végző pályázóink 6 községből valók. Ezek: Csemáton, Szárazajta, Nyárádszereda, Tordaszentlászló, Köröskisjenő és Mezőtelegd. Sokasítani ezt a kategóriát kellene, és szükséges volna figyelmeztetni rájuk már a témaválasztástól kezdve.

Kik a tudományos kutatásra rendelt intézmények munkásai közé be nem sorolt helytörténészek, a honismeret-gazdagító értelmiségiek? Erre a kérdésre kimerítően egyelőre nem válaszolhatunk. Hogyha azonban az EME pályázatára jelentkezőket és írásait úgy tekintjük, mint egy reprezentatív statisztikai felvétel mintavételének adatait (amely a pars pro toto elvén nyugszik), tehetünk egy-két megállapítást. Elsőként azt, hogy a helyismereti munka dandárját a tanárok vállalták magukra. A többségükben történelemtanári, nyelv- és irodalom- oktatói egyetemi végzettségű szerzők a szülőföld tanulmányozását az úgynevezett államvizsgák, fokozati vizsgák kötelező penzumaként szívesen vállalók azok, akiből a pályázók nagyobb számmal rekrutálódnak.

A legkedvezőbb feltételek a muzeológusok, könyvtárosok, levéltárosok számára adóttak. Sajnos, ha ők nem is hiányoznak, nem azt a mennyiségi teljesítményt nyújtják, mint amit létszámuk indokolna, nem kutatnak annyian közülük, mint ahányra számíthatnánk.

A helytörténetet, a néprajzot, a nyelvi kérdéseket szenvedélyesen kutató, gyűjtő, elemző laikus pályázó (agronómus, erdőmérnök, lelkész, orvos) szintén szerepel a munkásságával közösségének jó szolgálatot tevők között. Sajnos ez alkalommal nem mindenikük vállalta e megméretését, a bírálóbizottság előtti számadolgotást.

Van a listánkon azután időt töltött, nyugdíjas ember, s van egyetemre járó fiatal.

Mondottuk, hogy pályázóinkat mintavételnek tekintjük a statisztikai értelmű sokaságból. Természetesen tudva azt, hogy a részleges vizsgálat nem mindig reprezentatív is, és számolnunk kell egy bizonyos hibahatárral. Ezért is fűznénk hozzá egy-két adalékot az eddigiekhez.

Bizonyosfajta ellenőrzést lehetővé tesz például az, hogy majdnem hasonló lejárattal sor került a Lakitelek Alapítvány helytörténeti pályázatára, amelyen 31 erdélyi munkát, tanulmányt díjaztak. A mostanában jónak minősített helytörténeti munkák száma ezzel már mintegy százra növekedett. A tematika, a területi megoszlás, a pályázók foglalkozása nagyjából a „lakiteleki pályázaton” is ugyanaz volt, csupán sokasodtak a vizsgált falvak, a városok listáját egy kisvárosé gyarapította, de kevesebb volt a nagy- és kistáji monográfia. Gazdagította viszont a tematikát néhány szokatlanabb tárgyú dolgozat is. (Bizonyosfajta értetlenséggel, keserőséggel kell azon-

ban 31-ről 27-re csökkentenünk a pályamunkák valóságos számát, miután két szerző és két szerzőpáros sajnálatos módon ugyanazon tanulmánnyal vett részt mindkét versengésben.)

A közel száz honismereti-helytörténeti munka viszont mind művelődéstörténeti, mind nemzetiség-történeti szempontból számottevő tanúságtétel arról, hogy a szülőföld, a magyar nemzeti múlt népi vonatkozásai, igaz valósága iránti érdeklődés sohasem szűnt meg, hogy a sajtós, miénknek érzett, tudott történelem, nyelv, művészet istápolókra, propagátorokra talált. S tegyük hozzá, több ízben nem is lebecsülendő tartalmi és formai szinten.

E gondolatmenetet lezárva Aranka György szavait idéznék, aki 1791-ben Kolozsváron az Erdélyi Magyar Nyelv-művelő Társaság tennivalóit summázva, azt írta (két évszázad folytonosságát is biztosítva a pályázatainknak), hogy „a haza hasznára” szolgáló ismeretek fundamentuma „a haza esmérte”. A Társaság tagjai pedig „ne kérdjék azt, hogy már én mit tudok csinálni és hazámnak mivel szolgáljak? hanem lássák meg, hogy munka elég vagyon, csak ember legyen reá.” Két hosszú, zaklatott évszázadot átélte posteritásként Aranka gondolatait ma is magunkénak valljuk, a közösségerősítő, -szilárdító munkát vállaljuk, és segítő társakat verbuválunk, mert ma is legfőbb gondunk az, hogy „ember legyen reá”.

2. Az EME 1992. évi honismereti-helytörténeti pályázata tehát „eredményes” volt. Úgy véljük azonban, hogy szükséges volna a beküldött tanulmányok, valamint a szakbizottságok tagjainak referátumai alapján nem csupán az önismereti jószolgálat e sikeres kísérletét nyugtázni, hanem az önmegismerési képességünket, színvonalunkat is mérlegre tenni.

Mindenekelőtt szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy 31 beküldött dolgozat nem bizonyult versenyképesnek, dicséretesnek is csak a szándékot, az érdeklődést minősíthetjük. Kisebb igényű, tudású, mostoha feltételek között kutató társaink közül többen tartoztak ebbe a csoportba (miközben nagyobb erudíciójú történelemszakosok, nyelvészek, néprajzosok más, mai valóságunk igényelte feladatok megoldásával küszködtek). Mégis, összbenyomásként, figyelmeztető jelzésként az tudatosult bennünk, hogy az elmúlt évtizedek kedveztek a tudatlanság megbátorodásának, eluralkodásának, a szemléletmód sematizálásának, eltorzulásának, a feldolgozási igénytelenségnek, henyéségnek, valamint az anyanyelvrontó pongyolaságnak. Az egyik véleményezésben olvasható ez a pár szó: „...gyakorlatlan, vidéki szerzőinket csak fokozatosan, következetes neveléssel lehet újra rászoktatni arra, hogy az írói, szakirodalmi tevékenység megkívánja az *összeszedettséget, rendezettséget* — mind a tartalom, mind a forma tekintetében.”

Az *összeszedettség, a rendezettség, a színvonal-növelés* elsősorban *szélesebb körű elméleti, módszertani tájékozódást* követel. Márpedig ilyen tárgyú, a helytörténetírás célját, funkcióját elemző, vizsgálati körét vitató cikkek kis számban jelentek meg, vagy nehezen jutottak el mindenkihez.

Sok gyöngeségünk forrásvidéke lévén éppen az elméleti-módszertani tájékozatlanság (és bizonytalan-

ság), e kérdések egynémelyikénél kissé hosszasan időznünk. Azzal kezdünk, hogy a történeti-társadalmi folyamatok szükségszerűen nemcsak időben, hanem térben, földrajzi dimenziókban zajlanak le. A változó valóság, a felderíthető igazság tehát megragadható, de csak térbeli rögzítettségében, „hely”-hez kötötten. A „hely” lehet — pályázóink írásai bizonyítják — kis rész-egész, mozgásterével, vonzáskörzetével, az őt körülölelő környezettel, miliővel, de lehet tágabb keretben lokalizált jelenség, életere is. (Csak izelítőül hivatkozunk néhány idevágó írásra. Charles Higounet: *La géohistoire: L'histoire et ses méthodes*. Bruges 1967. 68—91. — Lucien Febvre: *La Terre et l'évolution humaine. Introduction géographique à l'histoire*. „L'Évolution de l'Humanité” IV. Paris. 1922. — Enyedi György: *Tér és társadalom*. Janus. 1987 tél. Pécs. — Egyed Ákos: *A tájtörténet kutatás néhány kérdése*. Korunk 1970. 12. sz.)

A megismerés térbeli alapegységei terminológiai, valamint módszertani kötődésű, alapvető problémákhoz vezetnek el. A német historiográfiában az Ortsgeschichte a kis, a Territorialgeschichte pedig a nagy tájegységet tekintette a helytörténet keretének. Az előbbi elsősorban falut, várost jelent, az utóbbi — a valamikor még állami szuverenitással is dicsekvő — fejedelemségekre, tehát a tág határu, múltjukban azonosságokat hordozó, tradíciókat felhalmozó történeti egységekre irányította a figyelmet. Az 1963. évi olmcú első nemzetközi helytörténeti konferencián többen mindkét kategóriát azonos súlyúnak, értékűnek fogadták el. (Mondhatnók — az EME pályázatára gondolva —, hogy ők az Erdélyt vagy Tordát, Magyarét témául választók orientációját egyaránt helyeselték volna; Székelyföld, Kászonszék, Nyárárdmte már vitára készíthetett volna egyesekeket.)

Láttuk, pályázatunkon a tájtörténeti munka 46-ból 12. Ugyanakkor két elsődíjas s több értékesnek ítélt, dicséret jelzőket érdemelt dolgozat szintén ebből a kategóriából való. A nagyobb, összefüggő territóriumot *egészében* feldolgozni, sikerben bizakodva, valójában munkacsoport, intézményi komplex kutatói közösség tudná. Az egyedül gyűjtő, feldolgozó tudományművelőnek a vizsgált jelenségek körét kell csökkentenie (lemondva a monografikus módszerről, a holothetikus elméletek alkalmazásáról), vagy a kutatás időtartamát kell növelnie.

Az egy jelenség sokoldalú „felmérése”, a „morfológiai jellegű tanulmányozás” már jobb lehetőségekkel kecsegtet. Példa rá *A székelyföldi erődített templomok* című elsődíjas, művészettörténeti, „morfológiai jellegű felmérés”, amely „az alaprajzokról, tornyokról, védőfalakról, szurok-öntőkről, lőrésokról, védőfolyosókról, pártázatokról, védőtornyokról, a templom védelmi emeleteiről, kiegészítő erődítményekről, a templomerőségek szerepéről, régi ács- és asztalosmunkákról értekezik...”

A székelykapu (leírás, jelentései és eredete) című tanulmány egyik jellemző vonása pedig az, hogy szerzője két évtizedes munkával Udvarhely vidékének 44 falujából gyűjtötte össze anyagának egy részét. Egyetlenegy igen-igen számottevő néprajzi objektum

nyomonkövetéséről van tehát szó, változó rendelkezéséről, szerkezeti elemeiről, építési idejükéről, típusokról, építészeti elemekről és így tovább.

Gyűjteni, feltérképezni, leltározni, osztályozni, rögzíteni, nagyságrendet, gyakoriságot mérni, variánsok szóródását bemutatni, idősorba rendezni, modelleket formálni, típusokat alkotni — igen nehéz feladat. Egy vonatkozásban azonban egyszerűbb, mint a kis területi alakulatok kutatása — nem igényeli annyira a szerves egység, az életösszefüggések, a jelenségek és kapcsolataik nyomonkövetését, valamilyen társadalmi alakulat esetében (Hajnal István szavaival élve) a szerkezet üzemies működésének rekonstrukcióját. (Gondoljunk csak arra, hogy a Dimitrie Gusti falukutatói monografikus iskolája szerint is: „a társadalom az erkölcsileg és jogilag rendszabályozott s politikailag és közigazgatásilag megszerzett gazdasági és szellemi jelenségeknek funkcionális összefüggése”. L. Traian Herseni: *Teoria monografiei sociologice*. Bukarest é.n. 80.)

Ezért is marasztalható el nagyobb számban az olyan kis egységet, várost, falut felvállaló, látszólag könnyebb feladatra vállalkozó pályázó, aki megreked egy kis településre vonatkozó adatanyag olyan-ami-lyen összegyűjtésénél. Egy különben jó képzettségű gyakorlott tanárember díjazott munkájáról kellett a referensnek megállapítania, hogy a szerző nem a vizsgált falu történeti életfolyását, az életközösség sorsának alakulását nyomozza és ismerteti, hanem régészeti, középkori, rendiségbeli stb. adatokat közöl fejezetenként a „szakágazat”, a „szakma” megszokott eljárás módjainak hódolva. Ez azt jelenti, hogy ezek a korábbi időszakot tárgyaló fejezetek információ-leltárak, adat-névsorolvasások, s csak a későbbiekben telik meg élettel egy-egy rész, elítve természetesen az előzőktől. Ez együtt jár a feldolgozásnak azzal a gyengeségével is, hogy az adatok, a „történeti tények” súlyát, összevonhatóságát, egybekapcsolódását nem mindig érzékeli a szerző. A jelenséget nem aszerint ismerteti bővebben vagy szűkre szabotabban, mert az jelentős vagy jelentéktelen, hanem „örömmel közli egészében, hogy íme ez is, az is megtudható a vizsgált településről”.

Egy néprajzi-helytörténeti „monográfia” bírálatából idézzük: „A pályázó figyelmét a néprajzi jelenségek egész sokasága felkeltette, ám sajnálatos, hogy ebben a szélesre méretezett érdeklődésben semmiféle klasszikus vagy modern nézőpontot, módszert, rendszerezési elvet nem lehet felfedezni.”

A kisebb területi, társadalmi „alakulat-egészéből”, ahogyan a tájegység történetében is láttuk, elkülöníthető egy-egy életterület, jelenségcsoport, szokás, intézmény, népművészeti objektum és így tovább. Imár tiszteletreméltó hagyománya van például egy-egy falu helynévanyaga összegyűjtésének. Nagy tudású nyelvészek (és munkaközösségeik) dolgoztak jelentős nyelvészeti felvételek megalkotásán (még ha nagyobb térséget vizsgálva is, de falvak sorából összeállít). Ez esetben a teljesítménynek mércéit állító modell — a gyakorlatlanabb kutatóknak is — mintául szolgálhat. Több iskolatörténeti tárgyú munka szintén egy kis „életdarabot” vizsgált, példaként korábbi színvonalas írások nyomába lépve. Egyikük-másikuk mögött

azonban nincs ott még jelzésként sem a falu, a környék, a tágabb keret, és így a jelenség, a falusi oktatás vizsgálata nemcsak öncélúvá, hanem élettelenné, értelmetlenné is válik.

A „térben” vannak még más jellegű „helyek” — pályázatunkon is képviselve volt egy utca, vagy például egy temető életrajza —, melyeknek „története” van, és megismerése a honosságunkat szilárdítja. Erről a kérdésről ez alkalommal azonban csak ennyit kívánunk elmondani.

3. Az angol helytörténetírást L. M. Munby majdnem félezer esztendő diszciplínaként ünnepelte, a francia történeti irodalomnak mennyiségileg nagyobb részét tette ki a helytörténeti irodalom, de Marc Bloch fél évszázada mégis úgy szólott róla, mint sokat ígérő, de még „dadogó” diszciplínáról. (Vö. Paul Leuilliot: *Problèmes de la Recherche. V. — Défense et illustration de l'histoire locale*. Annales 1967. 22. évf. 1. sz. 755.) Gondoljunk csak arra, hogy csupán a rész és egész, a sajátos és általános viszonya, kapcsolódva például a szociológia, néprajz és történelem egybefüzdődő elvi-módszertani problémáihoz 0. pl. *Népi kultúra — népi társadalom* V—VII. Szerk. Ortutay Gyula, Bp. 1971), még mindig milyen tömegét veti fel a metodológiai vitára érdemes kérdéseknek.

Erdővidéki falumonográfiáját két évtizeddel ezelőtt megszerkesztő és 1991-ben kiegészítő szerző tiszteletet érdemlő egyenességgel vallja meg: „Véleményem szerint a dolgozatnak sok hiányossága van” — és az adatok „hozzáférhetetlensége” mellett „ezen a téren” — a helytörténetírás terén — való járatlanságát panaszozza. Nos, „járatlanságunkat”, különösképpen elméleti-módszertani kérdésekben, mindnyájan felhozhatnánk mentségünkre, azonban jobb, ha elmarasztaló ítéletként tekintjük. Azon töprengeni, hogy nálunk kétszáz esztendőnél is régebbi-e a helytörténet s ha igen, kivel is kezdhetnők mint úttörővel — és ugyanakkor „kezdeti” nehézségeket felelgetni, „dadogásunkat” indokolni és jogosultként elfogadni nem lehet.

Elvi jelentőségű kérdéseket már a megyei monográfiák megjelenítésének virágkora is felszínre hozott. A helytörténet célja, funkciója volt a vita tárgya és a rész és egész, a sajátos és az általános problémája, valamint az országos és a helyi keretbeli história viszonya.

Tagányi Károly — Pesty Friggyessel polemizálva — írta: „A megye monográfiája nem lehet más, mint annak a területnek a története...” (*Vélemény a megyei monographiák tervrajza ügyében*. Századok 1894. 368.) Mályusz Elemér pedig szintén Tagányinak a nézeteit fogadta el, hangsúlyozva, hogy „az illető terület szempontjából fontos adatok alkotják a megye történetének anyagát...” (*A helytörténeti kutatás feladatai*. Századok 1924. 541.) Hozzáfűzte azt is, hogy Tagányi: „Helyesen, hajszálfinom pontossággal határolja el a monográfiáról munkakörét, és a megbízható, pontos részletadatok összegyűjtését teszi főfeladatává.” Három évtized múltán kifogásolnivalóként csak azt említi, hogy „a monografust túlságosan széttagolt részletek, minden egyes község történetének megírására utalja, kevés alkalmat nyújt a

részleteknek lehető egy képbe való összefoglalására...”

Ma is többen vallják, hogy a helytörténet elsődleges célja maga a helytörténet, és hangsúlyozzák, hogy az országos történet nem modellje a területi irodalomnak, hiszen feladata a sajátos, az egyedi jelenségek vizsgálata. A pályázatra beküldött tanulmányok egy része éppen amiatt volt elmarasztalható, hogy vagy az országos történelem anyagával töltötte ki azokat az üresket, amelyeket a konkrét helyi adathiány okozott, vagy illusztrációként aggatta fel a nemzeti história karácsonyfájára a „hely”-beli hasonlóságokat, az egybehangzóság diszeit. Természetesen akadt olyan írás is, amelynek szerzője teljesen feledni látszott azt, hogy „a Nagy Történelem” is létezett, hogy például a megnyíló új hajózási utak új konjunktúrákat teremtettek, vagy hogy a Thüinen-körök (Teleki Pált is foglalkoztató) elmélete szerint a számtalan népességsűrűsödési göcök kialakulása az extenzív mezőgazdaság és állattartás övezeteit mind távolabbra tolták ki, a közelben munkaigényes kertkultúra körét alakítva ki. Fellendülést, a termelés elmaradottan hagyományos formáiból való kibontakozást így azután nagy- és kistáji keretben, megyében, székben, városban, faluban egyaránt csak lokális tényezőkkel magyaráztak, történelmet hamisítva, túlértékelve vagy lebecsülve azt, amit a „hely” valóban belső erőtevézőinek, a sajátos, a partikuláris fejlődésnek köszönhet, vagy gyengességének róhat fel.

A helytörténet megismerési köreit elemezve megállapíthatjuk, hogy céltudatosan és megtervezetten lehet: a) vizsgálni a sajátost (a részt önmagában és önmagáért); b) feltárni a sajátost, hogy lehetővé váljék az általánosítás (a rész az egészben nyeri el értelmezését); c) felismerni a sajátost az általános aspektusaként (a rész feltételezi az egész ismeretét).

Paul Leuilliot „lazított csomójú históriának” nevezi a helytörténetírást, mert például a kötöttebb egyetemi diszciplínához képest engedélyez s meg is követel bizonyos fokú rugalmasságot, oldottabb, lazább szerkezetet, hiszen nem kell egy jól meghatározott időszakot arányosan befednie, és van „lehetősége a kiáradásra”. Hozzátennénk még azt is, hogy olyan jellegű bővülésre, amely a múltbeli mindennapok rekonstrukcióját könnyíti meg. Különösképpen hogyha azt az „életet”, annak szerves kapcsolatszövevényét valaminő társadalmi alakulat összefüggésrendjében teremtheti újjá. Nem véletlen, hogy a helytörténet teoretikusai közül igen-igen sokan kutatási alapegységként azokat a *helyi közösségeket* jelölték meg, amelyeknek tagjai „az összetartozás határozott tudatával, közös ethosszal és saját organikus egységgel rendelkeznek”.

Az egyik elsődleges pályamunka (*Tordai törvények a XVII. századból*) egységes alakulatról, a hajdani város falai között zajló egykori életről rajzol hiteles képet. „Torda múltja különösen jó példa arra, hogy a történelemkutatónak a társadalomszerkezet mennyi helyi változatával kell számolnia az erdélyi városokban — olvashatjuk a referátumban. Tordán ugyanis a XVII. században már a polgári önkormányzat mellett külön nemesi és külön sóvágó társadalomszerkezet is

működött egymás mellett, elkülönülve egymástól, de össze is kapcsolódva egymással.” A rendszabályok, a státútumok, a városi constitutiók („valamelyeket magunk hasznára rendelünk”) jelzik, hogy az autonóm, a kiváltságokra alapozott önkormányzat él a normaalkotás jogával, vezető, igazgató testületet választ, és fórumot működtet az életrendező szabályok megszegőinek büntetésére. Közösségi jellegű társadalmi alakulatról van tehát szó, amely a helytörténeti kutatás számára igen-igen kedvező feltételeket kínál.

A néprajzi jelenségek egységes, önálló közösségi keretben való vizsgálatára csíkszentdomokosi tanulmány a jó példa. „A témakör bemutatása egy faluközösségben gyűjtött anyag alapján történik — írja róla szakbizottsági bírálója. — Örvendetes az, amire a szerző utal, hogy a dolgozat egy átfogó néprajzi felmérés része; mert a mi néprajzi irodalmunkból épp e módszeresen elkészített mélyfúrások, falumonográfiai hiányoznak.”

Vannak dolgozatok, amelyeknek szerzői témát jól választanak, de különböző okok miatt nem aknázzák ki a lehetőségeket. Ezek sorába tartozik az a Kolozsvár kézműiparosainak múltját felidéző szöveggyűjtemény, amely nem alapozva a kolozsvári céhek (egyeseknek még a második világháborúig is nyomon követhető) irataira, jegyzőkönyveire, nem tudhatja megrajzolni a céhközösségeket, majd az iparos-egyletek, ipartársulatok fejlődését. Holott éppen a közösségből szervezetté váló alakulatok életrajzára tudna jó példát szolgáltatni. Olyat, amely nemcsak a nemzeti történetet gazdagítaná, hanem a Ferdinand Tönnies fejtegetéseiből megismert közösség-, szervezettipológia és általában szociológiaelmélet vitairóaldalmának is jó szolgálatot tenne.

Ismeretes, hogy a Domanovszky Sándor szerkesztette sorozat — *Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez* — milyen jelentőségű volt az agrártörténet-írás számára. A Domanovszky-iskola kutatógárdája főként az uradalmi szervezetben, egy intézményszerű organizáció keretében vizsgálta a nagybirtok gazdálkodását. Ilyenszerű erdélyi feldolgozás nagyon kevés van. Egy mezőszégi uradalom, a Wass-birtok nyolc évszázadának történetét ígérő dolgozat sem felel meg, sajnos, a célnak, nem halad a kimunkált, szakmailag magas szintű modellek kínálta úton.

Az elszalasztott lehetőségek egyik kiváltó okának azt a sajnós évtizedek alatt meggyökeresedett szemléletmódot is tekinthetjük, amelynek parancsszavára kizárólag osztályok harcában, munkaadó és munkavállaló viszonyrendszerében, a politikai pártküzdelmekben kívánták megeleveníteni a történelmet. A rétegződés, a tagolódás kérdése annyira előtérbe került, oly mértékben eluralkodott, hogy a különböző társadalmi kategóriákat egybefogó, együttes életvitelüket példázó formációk, alakulatok háttérbe szorultak vagy éppen exkommunikálttá váltak. Ezért is kevesebb a közösséget, szervezetet, intézményt, csoportot (D. Gusti sorrendje) ismertető új vagy régen kipróbált utakon járó monografikus dolgozat.

Több pályamunka régen íródott. A sebtében végzett átdolgozás ellenére a kézirat szövegében feledett „cenzort andalító”, „csúsztatóként” beiktatott szavak, mondatok, fejezetzáró sorok kérdőjelezik meg ma sok részletnek, néha az egész történeti rekonstrukciónak a hitelét. Egy-egy dolgozatban azonban úgy jelenik meg ez a szemléletbeli torzulás, hogy két szerkesztési, feldolgozási mód keveredik össze, az egyik a korábban szokásos társadalmi rétegek szerinti számbavételi eljárás és itt-ott kipótlódik a már társadalmi formációra (faluközösség, egyházközség, iskola, uradalom stb.) is figyelmező elemzéssel; sajnos nem szerves egységbe ötvözöten.

A társadalom vertikális síkjait szükséges láttatni, a struktúra elemeinek diakronikus vizsgálatát el kell végezni, de a rétegeket, csoportokat egybefogó életkereteket — azokat a morfológiai alakulatokat, amelyekben a múltó idő hétköznapjaiban szerves összefonódottságban éltek együtt az emberek — előtérbe kell helyezni.

A hagyományos társadalmi alakulatok listáján első helyen a közösség szerepel. Jeles szociológusok, történészek, antropológusok egységesek abban a hitben, hogy a közösségformáló célok, érdekek, értékrendek, a mi-tudatok egységesítő mágneses vonzásközpontjai elsőrendű anyagot kínálnak a honismereti szolgálatokra felesküdtött értelmiséginek.

A szervezetek, egyletek, egyesületek, testületek, társaságok, intézmények, az új- és legújabb kori társadalomfejlődés következtében azonban egyre inkább sokasodnak, a zárt, hagyományos mikro-alakulatokkal, közösségekkel való összehasonlítás szerepük megnövekedését is mutatja. Kutatásukról, a közösség-szervezet szimbiózis nyomon követéséről, az organizmusból organizációvá változott alakulatok történeti helyhez kötött vizsgálatáról természetesen emiatt sem mondhatunk le.

A helytörténet tehát sokkal több elméleti-módszertani és konkrét szociológiai írás tanulmányozását, több olvasást s szélesebb körű tájékozódást kíván. Fél száz esztendőnél is jóval több idő telt el azóta, hogy Hajnal István hitet tett arról, hogy „történelem és szociológia egyívű tartozik” (*Történelem és szociológia*. Századok 1939. 2.). Meggyőződésünk, hogy szükséges volna ezt a kérdést és sok más hasonlót alaposan megvitatni. (Éppen úgy, mint azokat a sajátos problémákat, amelyeket a néprajz, nyelvészet vet fel, de amelyekkel nem foglalkoztunk, e szakmák sok jó, kiváló, elméleti kérdésekkel értőn foglalkozó dolgozójára, mint illetékesekre, testálva ezt a gondot.)

4. Keresni, kutatni az individualist és partikulárist, kiegészíteni, feltölteni a sajátossal az általánost, beépíteni és láttatni a helytörténetben a nemzeti és egyetemes fejlődést, ez a tennivalónk. Ahhoz, hogy célunk megvalósításában bizakodhassunk, szükséges a történelemtudomány, tágabban a szakirodalom alapos ismerete, valamint a levéltári források és az új adatbázisok tanulmányozása.

Örvendetes, hogy az EME pályázatára beérkezett dolgozatok között több volt az olyan, amelyiket a referensek szerzőjük erudíciója okán dicsértek.

Idéznék néhány véleményt: „A szerző bibliográfiai ismeretei igen széles körűek, emellett levéltári kutatásokat is végzett.” Néprajzi írásról: „A szerző alaposan ismeri a tárgykör szakirodalmát, és minden esetben állást foglal a korábbi szerzők véleményével, megállapításaival kapcsolatban.” A felső-marosmenti falumonográfia szerkesztőjéről: „A szakirodalom, a levéltári kiadatlan, ismeretlen források széles területéről összegyűjtött információs anyagát recens vizsgálatokkal, néprajzi adatfeltáró módszerekkel egészítette ki.” Az interdiszciplináris kutatás köréből is dicsérhető képzett szakemberre, tapasztalt szerzőre valló pályamunka, amelyből nem hiányzik a kellő olvasottság, tanultság „a település-földrajz és a régészet kutatási eredményeinek ötvözéséhez”.

A pályázók között vannak olyanok, akinek nem egyetemen tanult szakmája a történeti, néprajzi, nyelvészeti kutatás, hanem más tudományok; mégis jól dolgozott az az építész mérnök, erdőmérnök, agrónómus, aki a kutatott valóságot, az épületet, az erdőt s a fát, a faluéletet nagyon jól ismerve tanulta meg, szintén jól a történelmet, néprajzot vagy nyelvészetet, írásokból, könyvekből, korszerűen megalkotott modellekből.

A mi tájainkon van hagyománya az önművelésnek, van becsülete az összeszedettségnek, a szép rendszerességgel végzett munkának. Sajnos, mint mondtuk, van lazulás is, alacsonyra szabottabb mérce és tájékozatlanság is. Egy birtoktörténeti kísérletről az állapítható meg: „E kézirat nem több egyszerű összeollózásnál, mely teljesen nélkülözi az önálló kutatást. A szöveg végére odabiggyesztett kétoldalmi, pontatlan másolat az 1700. évi országos adóösszeírásról ugyanis nem tekinthető kutatásnak. Mindez különös súllyal esik latba a bírálatkor, mert a Wass-család máig fennmaradt gazdag levéltára erdélyi viszonylatban kivételesen bő írásos forrásanyagot őrzött meg a XIII. századtól fogva az itt tárgyalt falvak múltjára vonatkozóan, és mindenki számára hozzáférhető Kolozsvárott, az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának az itteni Állami Levéltárban kezelt gyűjteményében.”

A Bereck történetét ígérő pályamű igazából csak másfél oldalnyi tájékoztatást nyújt a „város” múltjáról. Holott az utóbbi évtizedekben tanulmányok, könyvek sora idézte Bereck történetét, s lapalji jegyzetben utalt a „mezőváros” kiaknázatlan forrásanyagára, köztük e páratlan értékű jegyzőkönyvsorozatra. Tájékozódni kell, s ehhez nélkülözhetetlen az irodalom rendszeres nyomon követése. A sajátos és mégis oly tipikus berecki példa így krónikására vár, aki majd az országos történelmet is gazdagíthatja ennek a településnek az életrajzával.

Nem nagyon lelkesítő az, hogy a szakbizottságok tagjai eléggé gyakran kénytelenek elmarasztalni a szerzőt „a széles körű és alapos történeti ismeretek hiánya miatt”, felröva nekik a „történeti tévedések, pontatlanságok” hosszú sorát. „Ha ezekhez hozzávesszük.— írja egyik recenzensünk — a források téves olvasatát, a címek elírását, a cím nélküli vagy rosszul összeállított táblázatokat, képet formálhatunk egy-egy dolgozat szakmai színvonaláról.”

A feldolgozás módszereit illető kifogások lajstroma szintén igen hosszú nyúl. Példaként idéznék azt az egy tájegységbe tartozó székelyföldi falvak feldolgozó írást, amelynek: „nincsen sem bevezetője, sem tartalomjegyzéke”, forrásait nem sorolja fel, jegyzetelése felületes, következtelen (a levéltári forrásokat őrző intézményt hol magyarul, hol románul nevezi meg, az iratoknak pedig egyszer az eredeti latin vagy magyar címét közli, máskor meg a román fordítását).

A tudományos apparátus (a jegyzetek, utalások, magyarázatok, ábrák) hiánya vagy hibás volta sokszor rontja le a dolgozat értékét. Az sem jó és etikus azonban, ha a jegyzetelés nem céljának megfelelő (teljességre törekvő, de nem túlzó, főleg az olvasót szolgáló magyarázat), hanem valaminő látszateltés kedvéért készül. Néha azért, hogy az olvasottság, műveltség, tájékozottság „látszatát” keltse; szakmai tekintélyekkel ossza meg a felelősséget, hogy népszerűsítsen befolyásos vagy vele szorosabb kapcsolatban lévő szerzőket, ne haragítson magára szakmabelieket, intézményeket és így tovább.

A pályaművek bírálói nem győzték korholni a tudományos apparátust elhanyagolókat, a rosszul, pontatlanul dolgozókat, de néha a sok jegyzet ellen is fel kellett emelniük szavukat. Kiváló erdőtörténeti dolgozatnak például van 24 olyan oldala, amelyre 10 lapnyi jegyzet jut.

A formába öntési gondok ugyancsak sokakat meggyötörték.

Az adatigényes helytörténeti irodalom megköveteli a színességet, többretekvéséget, sokoldalúságot, a variánsok sokaságának bemutatását, de annál inkább rászorul a redukcióra, a rangsorolásra, a típusalkotásra. Itt leginkább érvényes az Annales-iskola hajdani értelme, hogy „mérni és számolni kell”.

Gondunk az is, hogy a megismert múlt- és jelenbeli valóság milyen formába öltözködött el az olvasókhoz. Pályázatunkra érkezett olyan dolgozat, amelyet a referensek nyomdakész írásnak, nyelv és stílus tekintetében példamutatónak találtak. Volt azonban olyan is, amely igényelte „az alapos átfűvelést”. Némely írás pedig egyáltalán nem tudott megfelelni a nyelv és a stílus követelményeinek.

Nem magyar környezetben élő pályázóink egyike ismeri a művészettörténeti szakirodalmat, értékes anyagot gyűjt, de rosszul írja meg. Úgy véljük, ez talán a mélypont, és olyan, a jövőben általánossá válható jelenség, amely művelődési életünk egészét fenyegeti. A szakbizottsági vélekedést idéznék: „a bőven használt könyvészet ellenére roppant primitív, tudálcós, magyarázatai helyenként érthetetlenek. Ennek oka részben az lehet, hogy nem ismeri a magyar szaknyelvet (vagy nem tudja használni), s megfogalmazásai, magyarázatai olyanok, mintha idegen nyelvből fordította volna — rosszul... Sajnos szóvá kell tennünk a szerző érthetetlenül rossz helyesírását... Néhány példa: kör, Jólán, felirat, történt, létezző, földben, stilussa...”

Szabó T. Attila gyakran mondta, hogy a tudományos írásnak, közleménynek a legfőbb nyelvi követelménye: a világosság, érthetőség. A tiszta gon-

doltnak tiszta nyelvi köntösben kell tehát megjelenie. A hevenyészetség, kuszaság, zavaros gondolatok útvesztőiben botorkálás kiderül abban a pillanatban, amint a „rossz mondat törött ablakán” betekintünk. S ne feledjük, a helytörténeti-honismereti közleménynek hangulati, érzelmi elemeket is tartalmaznia, tükröznie kell.

Legrészletesebben a pályázatra benyújtott írások eszmeiségéről, szemléletmódjáról, értelmi-érzelmi meghatározottságáról kell szólnunk. Felfigyelhetünk arra, hogy eléggé kihalóban van a hangoskodó, tartalmatlan „nemzetieskedés”, más népek műveltségének lebecsülése, a lármás és erőszakos elleneskedés, az alaptalan rágalom, a tudatos ferdtítés. És arra is, hogy a hagyományos tisztesség diktálta szakmai etika fegyelme szilárdabbá vált.

Ezért értékeltük s örvendtünk annak a dettai dolgozatnak, amelynek „szövegén átsugárzik a lokálpatriotizmus melegsége...”, de nem hamisan csengő szavakban. Székelyföldi pályázónkról elmondhattuk a szakbizottságnak, hogy: „Otthon van e földdarabon, szereti erdőborította tájait s e tájegység lakóit, a székelyeket... Észrevehetően elfoglalt. Szubjektívizmusa azonban nem sodorja el a valóságtól, az objektív látástól és láttatástól, hanem azt az érzelmi töltetet kölcsönzi az írásnak, ami egyik legfőbb hasznát, értelmét szolgáltatja: tanít védeni az erdőt, oltalmazni az embert.”

Akkor, ha az adatok, tények értelmezésében mégis szerephez jut, például egy néprajzos dolgozatban az avult látásmód, a referens már le is csap rá, mondván: „Túlhaladott a népi kultúra, a hagyományápolás romantikus »kultúrpolitikai« színezetű bemutatása.” Az „összszedettséggel” ugyanis az írástudói felelősség vállalását is jelenti.

5. A helynévkutatás és helytörténetírás egyik bihari úttörőjéről életrajzot író Jakó Zsigmond az 1870 körüli állapotokról szólva említi, hogy akkortájt a politikai, társadalmi és gazdasági érvényesülés vonzaskörébe kerülő fiatalok inkább az érvényesülésre törnek, mintsem „a múlt helyi vonatkozásainak tisztázásában találják gyönyörűségüket. Egyébként is — folytatja — lejárt az amatőr történetkutatók ideje. A polgári világban a história is olyan szakmai képzettséget megkívánó szellemi munkakörre alakult, mint minden más értelmiségi hivatás” (*Miskolczy Károly*. Művelődés XLI. 1992. 8. sz. 25.). A hat évtized múltán uralkodó állapotokról Mályusz Elemér az, aki borúlátóan ír. „Ma ugyanis helytörténeti monográfiáinkat — tisztelet az igen csekély kivételnek — vagy üzleties vállalkozók tákolják össze, vagy jószándékú, de tanulatlan dilettánsok írják. A szakember, ha egy ilyen monográfiát a kezébe vesz, elszörnyed a benne összehalmozott naivságokon vagy legjobb esetben elcsépelet közhelyeken. A gyanútlan laikus pedig, aki okulás kedvéért kezdi olvasni lakóhelyének monográfiáját, rövidesen beleun abba az áldatlan fáradságba, hogy oly betűtengeren rágia magát át, amelyből semmit sem tanul” (*A népiség története = A magyar történetírás új útjai*. Bp. 1932. 251.). Követendő példaként mutatja fel ugyanakkor azt a német, francia előtanulmányokra, részletkutatá-

sokra alapozó műtípusra, amely oly nagy lendületet kölcsönzött a társadalom és gazdaság, a művelődés, a nép, népiség történetének, de egyben színvonalas, új helytörténeti kultúrát is teremtett. Mi is sokat tanulhattunk az Ortsgeschichte, Territorialgeschichte, Landesgeschichte címszó alá sorolható tanulmányokból, monográfiákból, valamint a provinciák, kerületek, „hely”-ek francia historiájából. Az, amit Marc Bloch és Lucien Febvre útnak indított, s Fernand Braudel és oly sok kiváló társa fejlesztett tovább (a hely és idő függvényében), a regionális, a partikuláris történetírásnak kedvezett és annak a hollisztikus koncepciónak, amely a jelenségek, a történések széles, de csak rész-egészekben felfedhető sokaságát avatta, rangosította historiává.

Az irányvétel, úgy véljük, nem helyteleníthető, és elmondhatjuk, hogy az oly kedvezőtlen feltételek ellenére a honismereti-helytörténeti irodalmunk néhány kiemelkedő jelentőségű munkával és sok értékes tanulmánnyal gyarapodott. A feladatunk azonban a továbblépés, az előrehaladás jobb feltételeinek a megteremtése volna.

Jóllehet a részletekbe menő tennivaló, számbavétel és tervekészítés napjainkban sürgető gond, ez alkalommal nem foglalkozhatunk vele. Egy-két — a pályázat felvetette — kérdést azonban még megemlítünk. Mindenekelőtt azt, hogy az elméleti-módszertani nevelőmunkát mind a főiskolán, egyetemen, mind a tudományos, művelődési egyesületek hatáskörében fokozottabbá, hatékonyabbá kellene tenni. A megnövekedett lehetőségekkel élve a külföldi ösztöndíjas tanulókat ebben a munkában, a továbbképzésben jó szolgálatot tehetnek. A könyvtárteremtés, -bővítés mellett jó volna szaporítani, sokasítani a sajátos helytörténeti jellegű kiadványokat. Folytatva természetesen azt a bibliográfiai szolgálattételt is, mint amilyen a romániai magyar könyvkiadás számbavétele. (Bodor Antal „helyismereti könyvszerte” 1944-ben jelent meg és kevés változtatással Bodor—Gazda „honismereti irodalma” 1984-ben. Sajnos e kötetek semmiképpen sem felelnek meg céljuknak, különösképpen ami az erdélyi anyagot illeti. Kosáry Domokos, I. Tóth Zoltán és mások forrásokat és irodalmat összegező kiváló munkái időben körülhatároltak, és vidéki kutatók számára nehezen hozzáférhetők.)

Jelentős szolgálatot tesznek és még tehetnek a levéltárakat „ismertető leltárak”. A „levéltári alaplétárak” gyakran csak belső használatra készültek vagy valamilyen módon sokszorosítottak. Ezek ismertetése, kisebb helytörténeti kutatási központokba való eljuttatása, a filmezés lehetőségeinek a kihasználásával, segítséget jelentene. (Sokszor csak nyomravezetőül szolgálhat, de így sem lebecsülendő. Michal Kusik (*Arhive in der Slovakei und ihre Bestände*. Studia Historica Slovaca III. 1965. 241.) pár szót ír a Gyulay család levéltáráról. Ennek a jelzésnek a nyomán Pozsony központi állami levéltárában pedig (G. S. 17) 1601—1801 közötti olyan levéltári lajstromra találtunk, amelyben udvarhelyszéki falvak története, udvarhelyi úriszékek jegyzékonyvei, Bethlen Gábor, Péchy Simon, de még a Dés melletti Bálványosvárja is szerepelt.

Haszonnal forgathatók az olyan forrásismertetések, amelyek a falvankénti részletezettségű adatközléseket publikálják. (Példaként említhetők: Kápolnai Iván: *Agrárstatisztikai források és helytörténeti kutatás. Községsoros statisztikai kiadványok*. Bp. 1980.)

Még közvetlenebb segítséget nyújthatnak a falu, város, kis tájegység kutatóinak a megyei monográfiák, a történeti statisztikai helységnevtárak, helytörténeti lexikonok. (E téren az EME már meg is kezdte a munkát. Gyergyó- és Aranyosszék helytörténeti lexikonát elkészítő munkaközösségek alakultak. A gyergyói Szárhegy és Alfalu címszavakat mintaként el is készítették és meg is vitatták a szakosztály keretében.)

Lehetőség és mód a segítségre, a munka megkönnyítésére bőven akadna még. E néhány példát azért említettük, hogy hangsúlyozhassuk: a tanszéki oktatás, nevelés, az alapkutatások, a segéd tudományok művelése nem különül — és egy a miénkhez hasonló „éppen csak nagyobbacska” tájegységben még kevésbé különülhet el a honismereti-helytörténeti kutatástól. Egységbe forrottak és egymásra építkeznek.

Végül egy-két mondatot a pályaművek hasznosítása kérdésére is rá kell szánunk. El kell fogadnunk azt a tézist, hogy tudományágunk pragmatista, a gyakorlati hasznosságra tekintő. Célját úgy éri el, hogy szóban vagy írásban eljut igen-igen sok címzetthez. Az is igaz azonban, hogy a sokszorosított írás nehéz korszakát éljük. A legsikerültebb tanulmányokat az EME folyóiratában, az Erdélyi Tu-

dományos Füzetek és az újraindított Erdélyi Történelmi Adatok sorozatban szeretnők megjeleníteni, és természetesen szívesen ajánljuk a rövidebb, népszerűsítő jellegűeket a különböző kiadóhivataloknak, szerkesztőségeknek is. (Azt, hogy közülük milyen sokan tekintik szívügyüknek a helytörténetet, arra lásd Egyed Ákos írását: *Honismereti tevékenység az erdélyi magyarság körében*. Művelődés XLI. 1992. 6. sz.)

A ki nem érlelt, kellően meg nem formált anyagot, ha önmagában érték, ha más kutató jó hasznát veheti, érdemes és szükséges az EME történeti, etnológiai adattárában, kéziratárában elhelyezni és megőrizni.

A pályázat eredményeivel és hiányosságaival — mondottuk — maga is rávilágít a mai erdélyi magyar tudományos irodalom szakmai és etikai állapotára. Általában megállapítható, hogy kevés a korszerűen dolgozó szakember, gyakori a gyors sikerre törő, felületes betűvető. A leírt szónak sem kellő tudatformáló ereje, sem kellő hitele nincs. Legjobb hagyományainkat, Kelemen Lajos vagy Venczel József munkáit mintának és mértéknek tekintő, a provincia-kutatást nem provinciálisan művelő helytörténeti kutatást ma még gyakran kiszorítja a maradandóság igényére nem tekintő, a mívséget semmibevevő, henye írás. Ezért kell az írástudókat felelősségükre rádobbantó keményebb szó és persze kell a törődés a nyomunkba lépőkkel.

Imreh István